

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ
Καθηγητού του ΑΠΘ

**Η ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ
ΤΗΣ «ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ»:
Η ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ ΜΙΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΔΙΑΚΡΙΣΗΣ***

Εισαγωγή

Υπάρχει διάχυτη η γνώμη, ακόμη και μεταξύ ορθοδόξων θεολόγων, ότι το κριτήριο της ορθοδοξίας έναντι της αίρεσης συνίσταται απλώς και μόνο στην αποδοχή της δογματικής διδασκαλίας της Ορθοδόξου Εκκλησίας, χωρίς δυστυχώς να λαμβάνεται καθόλου υπόψη η βασική παράμετρος της κοινωνίας των πιστών με την Εκκλησία, στα πλαίσια της οποίας γεννιέται και αναπτύσσεται η Ορθοδοξία. Υπό την έννοια αυτή ορθόδοξος θεωρείται αυτός που δέχεται απλώς και μόνο την ορθόδοξη δογματική διδασκαλία και τίποτε περισσότερο. Όσο κι' αν η άποψη αυτή φαίνεται εκ πρώτης όψεως σωστή, πρέπει να τονίσουμε ευθύς εξ αρχής ότι σύμφωνα με την ορθόδοξη πατερική παράδοση είναι όχι μόνο ελλιπής, αλλά και εσφαλμένη και επικίνδυνη, γιατί αγνοεί τελείως την εμπειρική και υπαρξιακή διάσταση του ορθοδόξου δόγματος, όπως αυτό βιώνεται στα πλαίσια της εκκλησιαστικής κοινωνίας, μετατρέποντάς το κατ' αυτό τον τρόπο από εκκλησιαστική εμπειρία και ζωή σε σκέτη ιδεολογία.

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικό εν προκειμένω είναι το γεγονός ότι ο μεγαλύτερος και ακριβής δογματολόγος της Ορθοδοξίας, ο άγ. Ιωάννης ο Δαμασκηνός, που συνοψίζει, ως γνωστόν, γόνιμα και δημιουργικά ολόκληρη την προγενέστερη πατερική παράδοση, αναφερόμενος στο *Περί αιρέσεων* έργο του σε τρεις αιρετικές παρατάξεις, στους Αιγυπτίους, δηλ. τους Αντιχαλκηδόνιους, τους Ικέτες και τους Αυτοπροσκόπτες, καίτοι τους θεωρεί αιρετικούς, γιατί αποκόπηκαν για κάποιους συγκεκριμένους λόγους από την κοινωνία της Εκκλησίας, εντούτοις τους χαρακτηρίζει ως καθ' όλα ορθοδόξους ως προς τη δογματική διδασκαλία τους¹.

Εύλογα ως εκ τούτου τίθενται στο σημείο αυτό τα ερωτήματα: Πώς είναι δυνατόν οι ανωτέρω αιρετικοί να χαρακτηρίζονται από το Δαμασκηνό που διακρίνεται για την ακριβολογία και τη δογματική

* Εισήγηση που στάλθηκε προς ανάγνωση στη Διεθνή Συνάντηση Ορθοδόξων Δογματολόγων (International Meeting of Orthodox Dogmatic Theologians) που πραγματοποιήθηκε στο Arad της Ρουμανίας από 11-13 Ιουνίου 2009 με θέμα «Tradition and Dogma: What kind of dogmatic theology do we propose for today?».

¹ Βλ. PG 94, 741 A· 756 C - 757 A· 761 B.

ευαισθησία του ως «ορθόδοξοι»; Νομιμοποιείται από ορθόδοξη άποψη ο χαρακτηρισμός αυτός, τη στιγμή που στη συνείδηση της Εκκλησίας είναι καταδικασμένοι αιρετικοί; Δεν εξισώνονται έτσι με μας που είμαστε μέλη της Ορθόδοξης Εκκλησίας; Ποια είναι με άλλα λόγια η έννοια της «ορθοδοξίας» που αποδίδεται σ' αυτούς και κατ' επέκταση ποια είναι η έννοια της «ορθοδοξίας» που χαρακτηρίζει την Εκκλησία;

Για να απαντήσουμε στα ερωτήματα αυτά, πρέπει να δούμε κατ' αρχήν ποια είναι η έννοια της «ορθοδοξίας» που αποδίδει ο Δαμασκηνός στις τρεις ανωτέρω αιρετικές παρατάξεις, καθώς περιγράφει τη δογματική τους ταυτότητα.

α. Η έννοια της «ορθοδοξίας» των αιρετικών κατά τον άγ. Ιωάννη το Δαμασκηνό

Πράγματι, στο *Περί αιρέσεων* έργο του ο Δαμασκηνός, αναφερόμενος κατ' αρχήν στην αίρεση των Αντιχαλκηδονίων οπαδών του Διοσκόρου Αλεξανδρείας, περιγράφει με σαφή και αδιαμφισβήτητο τρόπο τη δογματική τους ταυτότητα επισημαίνοντας επί λέξει τα εξής: «*Αιγύπτιοι, οι και Σχηματικοί (ή κατ' άλλη γραφή Σχισματικοί), και Μονοφυσίται· οι προφάσει του εν Χαλκηδόνι συντάγματος του τόπου αποσχίσαντες της Ορθοδόξου Εκκλησίας. Αιγυπτιακοί δε προσείρηνται, διά το πρώτους Αιγυπτίους κατάρξασθαι τούτου του σχήματος (ή κατ' άλλη γραφή τούτου του σχίσματος) επί Μαρκιανού και Ουαλεντιανιανού των βασιλέων· τα δε άλλα πάντα ορθόδοξοι υπάρχοντες*»².

Ορισμένοι ορθόδοξοι θεολόγοι, παρερμηνεύοντας το ανωτέρω απόσπασμα, έχουν τη γνώμη ότι η ορθοδοξία που αποδίδει ο Δαμασκηνός στους εν λόγω Αντιχαλκηδονίους συνίσταται σε όλα τα άλλα εκτός από τη Χριστολογία τους, η οποία γι' αυτούς είναι μονοφυσιτική, πράγμα που, όπως υποστηρίζουν, δηλώνεται ήδη από το Δαμασκηνό με το χαρακτηρισμό τους στο ανωτέρω απόσπασμα ως «Μονοφυσιτών»³. Η άποψη όμως αυτή δεν βρίσκει απήχηση μεταξύ των

² PG 94, 741 A.

³ Βλ. Θ. Ζήση, *Η "Ορθοδοξία" των Αντιχαλκηδονίων Μονοφυσιτών*, Εκδ. «Βρυέννιος», Θεσσαλονίκη 1994, σ. 19 εξ. Του ίδιου, *Τα όρια της Εκκλησίας. Οικουμενισμός και Παπισμός*, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 117. Ιεράς Κοινότητος Αγίου Όρους Άθω, *Παρατηρήσεις περί του θεολογικού Διαλόγου Ορθοδόξων και Αντιχαλκηδονίων (Απάντησις εις κριτικήν του Σεβ. Μητροπολίτου Ελβετίας κ. Δαμασκηνού)*, Άγιον Όρος 1996, σ. 71. Δ. Τσελεγγίδη, «Επιστημονική κριτική μιας διδακτορικής διατριβής», στο *Γρηγόριος ο Παλαμάς 85/792 (2002)*, σ. 311. Αρχιμανδρίτου Γεωργίου, Καθηγουμένου της Ιεράς Μονής Οσίου Γρηγορίου, *Η «ιδεολογική» ορθοδοξία των Αντιχαλκηδονίων. Απάντησις σε απόψεις του καθηγητού κ. Γεωργίου Μαρτζέλου*, Έκδοσις Ιεράς Μονής Οσίου Γρηγορίου, Άγιον Όρος

ειδικών ερευνητών, και μάλιστα μεταξύ των ορθοδόξων δογματολόγων διεθνούς και εγνωσμένου κύρους⁴, γιατί, όπως έχει αποδειχθεί με επαρκή και τεκμηριωμένο τρόπο, δεν συμφωνεί ούτε με την παραπάνω περιγραφή και δογματική αξιολόγηση των Αντιχαλκηδονίων που κάνει ο Δαμασκηνός ούτε με όσα αναφέρει ο ίδιος κυρίως στο *Κατά Ιακωβιτών* έργο του. Κι' αυτό γιατί, όπως έχουμε τονίσει ήδη σε ειδικές μελέτες μας, ο χαρακτηρισμός «Μονοφυσίται» στο ανωτέρω απόσπασμα δεν χρησιμοποιείται, για να δηλώσει εξ επόψεως περιεχομένου τη δογματική ταυτότητα του Διοσκόρου και των οπαδών του, αλλά είναι απλώς ένα από τα διάφορα ονόματα, τα οποία τους απέδιδαν οι ορθόδοξοι αντίπαλοί τους και με τα οποία ήταν γνωστοί στην εποχή του Δαμασκηνού⁵. Όπως

2005, σ. 26 κ.ε. Π. Μπούμη, «Περί Αντιχαλκηδονίων, Ιωάννου Δαμασκηνού και νεωτέρων διατριβών», στο *Θεολογία* 77,1 (2006), σ. 266 εξ.

⁴ Βλ. G. Florovsky, *The Byzantine Fathers of the Fifth Century*, στη σειρά *The Collected Works of George Florovsky*, Vol. 8, Büchervertriebsanstalt, Vaduz 1987, σ. 328 εξ. J. N. Karmiris, «The Problem of the Unification of the Non-Chalcedonian Churches of the East with the Orthodox on the basis of Cyril's formula: "Mia physis tou Theou Logou sesarkomene"», στο *The Greek Orthodox Theological Review* 10 (1965), σ. 62 και στο P. Gregorios - W. H. Lazareth - N. A. Nissiotis, *Does Chalcedon divide or unite? Towards Convergence in Orthodox Christology*, Geneva 1981, σ. 30 εξ. Βλ. επίσης τη σημαντική δήλωση που έκανε ο Καθηγητής Ιω. Καρμίρης κατά τη συζήτηση που ακολούθησε την εισήγησή του στο Aarhus της Δανίας (1964), αφού, όπως τόνισε, μελέτησε ο ίδιος τα σχετικά κείμενα όχι μόνο των Πατέρων της Εκκλησίας αλλά και των ηγετών των Μη-Χαλκηδονίων: «Κατέληξα στο συμπέρασμα ότι δεν υπάρχει πραγματική διαφορά μεταξύ Ορθοδόξων και Μη-Χαλκηδονίων όσον αφορά την ουσία του χριστολογικού δόγματος, καθ' όσον όλοι δέχονται τη διδασκαλία του αγ. Κυρίλλου Αλεξανδρείας. Υπάρχει διαφορά μόνο όσον αφορά την ορολογία και τη διατύπωση αυτού του δόγματος» («DISCUSSION: Concerning the paper of Professor Karmiris», στο *The Greek Orthodox Theological Review* 10 (1965), σ. 75. Βλ. και P. Gregorios - W. H. Lazareth - N. A. Nissiotis, όπ. παρ., σ. 43). A. Louth, *St. John Damascene. Tradition and Originality in Byzantine Theology*, Oxford University Press, Oxford - New York 2002, σ. 158, 161. Πρβλ. J. S. Romanides, «St. Cyril's "One physis or hypostasis of God the Logos incarnate" and Chalcedon», στο *The Greek Orthodox Theological Review* 10 (1965), σ. 82 εξ. Περισσότερα προς την κατεύθυνση αυτή βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλου, *Ορθοδοξία και σύγχρονοι διάλογοι*, Εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 78 κ.ε., 116 κ.ε., 151 κ.ε.

⁵ Βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Η επιστημονικότητα μιας "επιστημονικής κριτικής" στη διδακτορική διατριβή του Ηλ. Δ. Κεσμίρη, "Η Χριστολογία και η εκκλησιαστική πολιτική του Διοσκόρου Αλεξανδρείας", Θεσσαλονίκη 2000», στο *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 86 (798), Παντελεήμονι τω Β', τω Παναγιωτάτω Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, Τεύχος αφιερωτήριο επί τη εις Κύριον εκδημία αυτού, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 605 κ.ε. Του ίδιου, «Ορθοδοξία και αίρεση των Αντιχαλκηδονίων κατά τον άγ. Ιωάννη το Δαμασκηνό», στο *Θεολογία* 75,2 (2004), σ. 595 κ.ε. Του ίδιου, «Η "ορθοδοξία" των Αντιχαλκηδονίων κατά τον άγ. Ιωάννη το Δαμασκηνό και ο ενδοορθόδοξος διάλογος. Οφειλόμενη απάντηση σε βασικές θέσεις του βιβλίου του Αρχιμανδρίτου Γεωργίου, Καθηγουμένου της Ιεράς Μονής Οσίου Γρηγορίου, *Η «ιδεολογική» ορθοδοξία των Αντιχαλκηδονίων*.

οι χαρακτηρισμοί «Αιγύπτιοι» και «Σχηματικοί» αποδίδονταν κατά το Δαμασκηνό σ' αυτούς «*δια το πρώτους Αιγυπτίους κατάρξασθαι τούτου του σχήματος επί Μαρκιανού και Ουαλεντινιανού των βασιλέων*»⁶, έτσι και ο χαρακτηρισμός «Μονοφυσίται» τους αποδίδονταν εκ μέρους των Ορθοδόξων, επειδή προφανώς απέρριπταν τον Όρο της Χαλκηδόνας, θεωρώντας τον λόγω των δυοφυσιτικών διατυπώσεων του ως νεστοριανικό, και δέχονταν αποκλειστικά και μόνο την κυρίλεια φόρμουλα «Μία φύσις του Θεού Λόγου σεσαρκωμένη», και όχι βέβαια γιατί ασπάζονταν τη μονοφυσιτική Χριστολογία του Ευτυχούς, την οποία μάλιστα, όπως και τον ίδιο τον Ευτυχή, καταδίκασαν ήδη απ' αρχής της συστάσεως του αντιχαλκηδονίου σχίσματος⁷. Άλλωστε θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι στο *Περί αιρέσεων* έργο του ο Δαμασκηνός, παρουσιάζοντας τις διάφορες αιρέσεις, πρώτα αναφέρει τα ονόματα, με τα οποία αυτές ήταν γνωστές, και στη συνέχεια προβαίνει στην έκθεση της διδασκαλίας τους και στην αξιολόγησή τους. Κατά συνέπεια η δογματική ταυτότητα των Αντιχαλκηδονίων στο παραπάνω κείμενο του Δαμασκηνού δεν δηλώνεται με το χαρακτηρισμό «Μονοφυσίται», αλλά με αυτό που επισημαίνει ο ίδιος στη συνέχεια, ότι δηλ. εξαιτίας του Όρου της Χαλκηδόνας αποσχίστηκαν από την Ορθόδοξη Εκκλησία, παρέμειναν όμως ως προς όλα τα άλλα ορθόδοξοι⁸. Θα πρέπει μάλιστα να υπογραμμίσουμε ότι ο Δαμασκηνός αναγκάζεται να τονίσει το σημείο αυτό, για να διακρίνει έτσι το Διόσκορο και τους οπαδούς του απ' τους αντιχαλκηδονίους οπαδούς του Ευτυχούς, τους αποκαλούμενους Ευτυχιανιστές, που ήταν οι πραγματικοί Μονοφυσίτες⁹. Γνωρίζει ασφαλώς ο Δαμασκηνός ότι ο Διόσκορος και οι οπαδοί του είχαν αναθεματίσει εκ των υστέρων ρητά και κατηγορηματικά τον Ευτυχή και γι' αυτό άλλωστε, εκτός από την απόσχισή τους από την Ορθόδοξη Εκκλησία, λόγω της άρνησής τους να δεχτούν την Δ' Οικουμενική Σύνοδο, πράγμα που συνιστά την ουσία της αίρεσής τους, τους θεωρεί ως καθ' όλα τα άλλα, δηλ. ως προς τη διδασκαλία τους, ορθοδόξους. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο και στο *Κατά Ιακωβιτών* έργο του τους θεωρεί ως

Απάντησις σε απόψεις του καθηγητού κ. Γεωργίου Μαρτζέλου, Έκδοσις Ιεράς Μονής Οσίου Γρηγορίου, Άγιον Όρος 2005, σσ. 89», στο *Θεολογία* 77,1 (2006), σ. 245 εξ.

⁶ Βλ. PG 94, 741 A.

⁷ Βλ. συγκεκριμένα *Le Livre de Synaxaire*, *Patrologia Orientalis* 9, σ. 372 κ.ε., καθώς και την *Επιστολή* του Διοσκόρου *Προς Σεκουνδίνο*, R. Y. Ebied - L. R. Wickham, «A Collection of unpublished Letters of Timothy Aelurus», στο *The Journal of Theological Studies* 21 (1970), σ. 337-360.

⁸ Βλ. PG 94, 740 A: «προφάσει του εν Χαλκηδόνι συντάγματος του τόπου αποσχίσαντες της Ορθοδόξου Εκκλησίας... τα δε άλλα πάντα ορθόδοξοι υπάρχοντες».

⁹ Βλ. σχετικά PG 94, 740 A - 744 B.

συμφωνούντες με την ουσία της χριστολογικής διδασκαλίας των προγενεστέρων Πατέρων της Εκκλησίας, υπογραμμίζοντας μάλιστα και τα χριστολογικά εκείνα στοιχεία, τα οποία τους διαφοροποιούν πλήρως από το Μονοφυσитισμό του Ευτυχούς¹⁰. Αυτή είναι η έννοια της ορθοδοξίας και η σωστή αξιολόγηση της δογματικής ταυτότητας των Αντιχαλκηδονίων κατά τον άγ. Ιωάννη το Δαμασκηνό και στο σημείο αυτό – πρέπει να τονίσουμε – συμφωνεί η συντριπτική πλειοψηφία των ορθοδόξων δογματολόγων και ερευνητών που έχουν ασχοληθεί ειδικά με το θέμα αυτό¹¹.

Κατά συνέπεια η «ορθοδοξία» που αποδίδει ο Δαμασκηνός στους Αντιχαλκηδονίους δεν αναφέρεται σε όλα τα άλλα εκτός από τη Χριστολογία τους, όπως διατείνονται ορισμένοι ορθόδοξοι θεολόγοι, αλλά σε ολόκληρη τη δογματική διδασκαλία τους, εκτός από την αποδοχή της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου, που τη θεωρούσαν λόγω των δυοφυσιτικών διατυπώσεών της ως νεστοριανική, και αυτό είναι ακριβώς που συνιστά γι' αυτόν την ουσία της αίρεσής τους.

Παρόμοια είναι η αξιολόγηση που κάνει ο Δαμασκηνός, περιγράφοντας και τις άλλες δύο αιρετικές παρατάξεις, τους *Ικέτες* και τους *Αυτοπροσκόπτες*.

¹⁰ Βλ. Κατά Ιακωβιτών 14, PG 94, 1444 BCD: «Ὡμολόγηται τοίνυν παρ' ἅπασιν τοῖς ἁγίοις Πατράσιν ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος γεγενῆσθαι τὴν ἑνῶσιν, καὶ τὸν Χριστὸν ἐν θεότητι τέλειον, καὶ τέλειον καὶ ἀνελλιπὴ τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι. Εἶπατε τοίνυν ἡμῖν· καὶ ὑμῖν ταῦτα δοκεῖ; Συνομολογήσετε, ὡς γέ μοι δοκεῖ... Εἰ γὰρ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος τὸν Χριστὸν λέγοντες, ἐκ δύο φύσεων αὐτὸν ὁμολογεῖτε, καὶ ἴσον παρ' ὑμῖν δύναται τὸ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος τῷ ἐκ δύο φύσεων, πῶς θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα τὸν Χριστὸν λέγοντες καὶ μετὰ τὴν ἑνῶσιν, καὶ ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι, οὐ δύο φύσεις αὐτὸν καὶ ἐν δυσὶν ὁμολογήσετε φύσεις;». Βλ. σχετικά καὶ Α. Louth, *St. John Damascene. Tradition and Originality in Byzantine Theology*, Oxford University Press, Oxford – New York 2002, σ. 161. Ὡς γνωστὸν, ὁ Ευτυχὴς σὲ ἀντίθεση με τοὺς ἐν λόγῳ Αντιχαλκηδονίους ἀρνοῦνταν νὰ ὁμολογήσῃ τὸν Χριστὸ «ἐκ δύο φύσεων». «Μὴ γένοιτο», ἔλεγε, «ἐμὲ εἰπεῖν ἐκ δύο φύσεων τὸν Χριστὸν ἢ φυσιολογεῖν τὸν Θεὸν μου» (Βλ. ACO II, 1, 1, 136). Ὁμολογοῦσε μόνον «ἐκ δύο φύσεων γεγενῆσθαι τὸν Κύριον ἡμῶν πρὸ τῆς ἐνώσεως» (Βλ. ACO II, 1, 1, 143), καὶ «ἐκ δύο φύσεων» ἑνῶση (Βλ. ACO II, 1, 1, 140), γιὰ νὰ ἔχει τὴν ἀνεσὴ νὰ ὁμολογήσῃ μετὰ τὴν ἑνῶση μία φύση. Γιὰ τὸν Ευτυχὴ τὸ νὰ ὁμολογῇ κανεὶς «ἐκ δύο φύσεων» τὸν Χριστὸ σήμαινε ὅτι δεχόταν «δύο φύσεις» μετὰ τὴν ἐνανθρώπιση (Βλ. ἐν προκειμένῳ Γ. Δ. Μαρτζέλου, *Γένεση καὶ πηγὲς τοῦ Ὁροῦ τῆς Χαλκηδόνας*, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 129 κ.ε.), πράγμα που συνιστοῦσε βασικὴ διαφορὰ ἐναντὶ τῶν αντιχαλκηδονίων οπαδῶν τοῦ Διοσκόρου. Καὶ αὐτό, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω παρατιθέμενα κείμενα, τὸ γνωρίζει πολὺ καλὰ ὁ Δαμασκηνός κατὰ τὴν δογματικὴν αξιολόγηση τῶν Αντιχαλκηδονίων.

¹¹ Βλ. ὑποσ. 4.

Οι *Ικέτες* ήταν κατ' αυτόν ασκητές, προφανώς μεσσαλιανικής προελεύσεως, οι οποίοι, καίτοι δέχονταν πλήρως τη δογματική διδασκαλία της Εκκλησίας, συγκεντρώνονταν στα μοναστήρια τους μαζί με ασκήτριες γυναίκες και τελούσαν τη θεία λατρεία ψάλλοντας και χορεύοντας μ' αυτές, αθετώντας έτσι την κανονική τάξη της Εκκλησίας¹². Κατ' αυτό τον τρόπο μιμούνταν, όπως πίστευαν, το χορό που έστησαν οι Ιουδαίοι κατά την έξοδό τους από την Ερυθρά θάλασσα για την απώλεια των Αιγυπτίων¹³, στον οποίο, ως γνωστόν, προεξήρχε μαζί με τις λοιπές γυναίκες η αδελφή του Μωυσέως Μαριάμ¹⁴.

Οι *Αυτοπροσκόπτες* επίσης ήταν κάποιοι μοναχοί και κληρικοί που ενώ ήταν κατά πάντα ορθόδοξοι ως προς τη δογματική τους διδασκαλία, διέκοψαν την κοινωνία τους με την Εκκλησία, διαμαρτυρόμενοι για ασήμαντους κανονικούς λόγους: ωστόσο μετά το χωρισμό τους από την Εκκλησία ζούσαν ως αγελαίοι χωρίς επισκόπους και προεστούς μαζί με παρείσακτες γυναίκες, διάγοντας κοσμική ζωή και διαπράττοντας τα ίδια παραπτώματα, για τα οποία κατηγορούσαν την Εκκλησία, αναιρώντας με τον τρόπο αυτό τον ίδιο τον εαυτό τους¹⁵.

Ιδού πώς περιγράφει ο Δαμασκηνός επί λέξει τη δογματική ταυτότητα των δύο αυτών αιρετικών παρατάξεων: «*Ικέται οίτινες ασκηταί μεν υπάρχουσιν, ορθόδοξοι εν τοις άλλοις άπασιν όντες, συναρόμενοι δε άμα γυναιζίν ασκητρίαις, ύμνους τω Θεώ προσφέρουσι μετά χορείας τινός και ορχήσεως...*»¹⁶. «*Αυτοπροσκόπται πάντα μεν ορθόδοξοι υπάρχοντες, αδεώς δε της καθολικής Εκκλησίας και κοινωνίας σφας αυτούς προφάσεώς τινος ευτελούς ένεκα αποκόπτοντες...*»¹⁷.

Πώς δικαιολογείται λοιπόν ο χαρακτηρισμός των αιρετικών αυτών ως «ορθοδόξων» και μάλιστα των Αυτοπροσκοπτών ως κατά «πάντα ορθοδόξων» από το μεγάλο αυτό και ακριβή δογματολόγο της Ορθοδοξίας, τον άγ. Ιωάννη το Δαμασκηνό;

β. Ορθοδοξία και αίρεση στην ορθόδοξη παράδοση

Απαντώντας στο ερώτημα αυτό θα πρέπει να τονίσουμε ότι το κριτήριο της ορθοδοξίας και της αίρεσης για τους Πατέρες της Εκκλησίας γενικότερα δεν είναι απλώς ιδεολογικό αλλά εκκλησιολογικό: περνάει μέσα

¹² Βλ. λ.χ. τον 3^ο Κανόνα της Α' Οικουμενικής Συνόδου, τον 88^ο Κανόνα του Μ. Βασιλείου, τον 38^ο Κανόνα της Καρθαγένης, τους 46^ο και 47^ο Κανόνες της Πενθέκτης και τους 18^ο, 20^ο και 22^ο Κανόνες της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου.

¹³ Βλ. Ιωάννου Δαμασκηνού, *Περί αιρέσεων* 87, PG 94, 756 C – 757 A.

¹⁴ Βλ. *Εξοδ.* 15, 20-21.

¹⁵ Βλ. Ιωάννου Δαμασκηνού, *όπ. παρ.*, PG 94, 761 B – 764 A.

¹⁶ Βλ. PG 94, 756 C – 757 A.

¹⁷ Βλ. PG 94, 761 B.

από την οικουμενική απόφαση της Εκκλησίας, που αναφέρεται σε δογματικά και κανονικά ζητήματα, και έχει ως εκ τούτου εκκλησιολογική διάσταση. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο η απόρριψη των Οικουμενικών Συνόδων από οποιουσδήποτε αρκούσε για τους Πατέρες, προκειμένου να τους θεωρούν ως αιρετικούς, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι μερικές φορές διαπιστώνουν την ορθοδοξία τους ως προς την ουσία του δόγματος. Είναι χαρακτηριστική εν προκειμένω η στάση του Μ. Αθανασίου έναντι των Ομοιουσιανών, όπως και του αγ. Ιωάννη του Δαμασκηνού έναντι των Αντιχαλκηδονίων.

Συγκεκριμένα, επειδή οι Ομοιουσιανοί αρνούνταν να δεχθούν τη Σύνοδο της Νικαίας, γιατί θεωρούσαν το «ομοούσιον» του συμβόλου της ως σαβελλιανικό, και δέχονταν αντ' αυτού τους όρους «ομοιούσιον» και «τρεις υποστάσεις» για την Αγ. Τριάδα, ο Μ. Αθανάσιος, καίτοι διαπιστώνει την ορθοδοξία τους ως προς την ουσία του δόγματος¹⁸, τους κατατάσσει μεταξύ των λοιπών αρνητών της Πίστεως της Νικαίας, θεωρώντας τους αναντίρρητα ως αιρετικούς. Το ίδιο συμβαίνει τηρουμένων των αναλογιών και με τον αγ. Ιωάννη το Δαμασκηνό έναντι των Αντιχαλκηδονίων. Καίτοι διαπιστώνει, όπως είδαμε, την ορθοδοξία τους ως προς την ουσία του δόγματος, εντούτοις, επειδή κι' αυτοί αρνούνταν να δεχθούν τη Σύνοδο της Χαλκηδόνας, που τη θεωρούσαν λόγω της δυοφυσιτικής φόρμουλας του Όρου της νεστοριανική, τους θεωρεί επίσης ως αιρετικούς, κατατάσσοντάς τους μεταξύ των λοιπών αιρετικών στο *Περί αιρέσεων* έργο του. Με άλλα λόγια για την τελική αξιολόγηση των παραπάνω δύο αιρετικών παρατάξεων δεν ενδιέφερε καθόλου τους εν λόγω δύο Πατέρες, αν η ουσία της δογματικής διδασκαλίας τους, είτε των Ομοιουσιανών είτε των Αντιχαλκηδονίων, ήταν καθ' εαυτήν ορθόδοξη ή αιρετική, από τη στιγμή που οι ίδιοι απέρριπταν αποφάσεις Οικουμενικών Συνόδων, αρνούμενοι έτσι την κοινωνία τους με την Εκκλησία. Ωστόσο αυτό δεν σημαίνει ότι οι εν λόγω Πατέρες αδιαφορούν για την παρατηρούμενη ορθοδοξία των αιρετικών αυτών ως προς την ουσία του δόγματος, προκειμένου να τους επαναφέρουν στην Εκκλησία. Τουναντίον, με βάση ακριβώς την ορθοδοξία τους ως προς την ουσία του δόγματος επιχειρούν με κάθε τρόπο την επανένταξή τους στην Εκκλησία, υπό τον όρο βέβαια της πλήρους αποδοχής των Οικουμενικών Συνόδων, τις οποίες αρνούνται¹⁹.

Είναι επίσης χαρακτηριστικό το γεγονός ότι, ενώ ως γνωστόν ο Θεοδώρητος Κύρου και ο Ίβας Εδέσσης, με τις ενέργειες και τα

¹⁸ Βλ. κυρίως Μ. Αθανασίου, *Τόμος προς Αντιοχείς*, 5-9, PG 26, 801 A - 805 C.

¹⁹ Βλ. όπ. παρ., 5, PG 26, 801 A· 9, PG 26, 805 C. Βλ. και Ιωάννου Δαμασκηνού, *Κατά Ιακωβιτών* 14, PG 94, 1444 BCD· 23, PG 94, 1448 D· 34, PG 94, 1452 D - 1453 A· 44, PG 94, 1456 D· *Περί συνθέτου φύσεως*, *Κατά Ακεφάλων*, 2, PG 95, 113 B· 116 AB· 4, PG 95, 117 C.

συγγράμματά τους εξύβρισαν τον άγ. Κύριλλο Αλεξανδρείας και υποστήριξαν το πρόσωπο και τη διδασκαλία του Νεστορίου, πράγμα για το οποίο θα μπορούσαν άνετα να χαρακτηριστούν ως αιρετικοί, εντούτοις, επειδή στη Χαλκηδόνα δέχτηκαν την οικουμενική απόφαση της Εκκλησίας και καταδίκασαν το Νεστόριο, θεωρήθηκαν από τους Πατέρες της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου ως ορθόδοξοι, χωρίς ωστόσο να αποκηρύξουν τις νεστοριανίζουσες θέσεις τους. Γι' αυτό άλλωστε εκ των υστέρων η Ε΄ Οικουμενική Σύνοδος που ασχολήθηκε ειδικότερα με τη Χριστολογία τους καταδίκασε τα νεστοριανίζοντα και αντικυρίλλεια συγγράμματά τους, καίτοι η Δ΄ Οικουμενική Σύνοδος τους είχε αποκαταστήσει ήδη ως ορθοδόξους (Καταδίκη των Τριών Κεφαλαίων)²⁰.

Τα ανωτέρω παραδείγματα δείχνουν περίτρανα ότι το κριτήριο της ορθοδοξίας ή της αίρεσης για την Εκκλησία δεν είναι τόσο το αν κάποιος διατυπώσει ορθά ή εσφαλμένα μια δογματική διδασκαλία, όσο κυρίως και κατ' εξοχήν το αν αποδέχεται ή όχι τη σχετική οικουμενική απόφαση της Εκκλησίας, πράγμα που εκφράζει και πιστοποιεί την ύπαρξη ή όχι της κοινωνίας μαζί της. Κι' αυτό είναι ευνόητο, γιατί *η έννοια της ορθοδοξίας που χαρακτηρίζει τα μέλη της Εκκλησίας δεν έχει για τους Πατέρες ιδεολογικό, αλλά εκκλησιολογικό χαρακτήρα: δεν περιορίζεται δηλ. σε μία ιδεολογία, αλλά προσδιορίζεται από το γεγονός της κοινωνίας με την Εκκλησία*. Γι' αυτό άλλωστε οι Πατέρες δεν διστάζουν όχι μόνο να θεωρούν αγίους και μεγάλους διδασκάλους της Εκκλησίας κάποιους προγενέστερους Πατέρες, οι οποίοι, αν και διατύπωσαν κάποιες εσφαλμένες δογματικές απόψεις, βρίσκονταν πάντοτε μέχρι το τέλος της ζωής τους σε πλήρη κοινωνία με την Εκκλησία, όπως λ.χ. ο Γρηγόριος Νύσσης και ο ιερός Αυγουστίνος, αλλά ακόμη και να χαρακτηρίζουν «ορθοδόξους», όπως είδαμε, εξ επόψεως προφανώς καθαρά ιδεολογικής κάποιους αιρετικούς που διατήρησαν μεν την ορθοδοξία τους ως προς την ουσία του δόγματος, αλλά θεωρήθηκαν αιρετικοί, γιατί για διάφορους λόγους διέκοψαν την κοινωνία τους με την Εκκλησία, όπως συμβαίνει, όπως είδαμε, ιδιαίτερα με τους Αντιχαλκηδόνιους, τους Ικέτες και τους Αυτοπροσκόπτες.

Όπως είναι σαφές από την περιγραφή που κάνει ο Δαμασκηνός στις τρεις ανωτέρω αιρετικές παρατάξεις, τόσο οι Αντιχαλκηδόνιοι, που αρνούνταν να δεχτούν την οικουμενική απόφαση της Εκκλησίας κατά την Δ΄ οικουμενική Σύνοδο, όσο και οι Ικέτες και οι Αυτοπροσκόπτες, που ανέτρεπαν την κανονική τάξη της Εκκλησίας με τη λατρευτική και την εν γένει κανονική ιδιομορφία τους, ήταν κατά πάντα ορθόδοξοι ως προς το περιεχόμενο της δογματικής τους διδασκαλίας. Ωστόσο η ανωτέρω διαφοροποίησή τους από την οικουμενική απόφαση και την

²⁰ Βλ. Β. Κ. Στεφανίδου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Αθήναι 31970, σ. 239. Βλ. Φειδά, *Εκκλησιαστική Ιστορία Α΄*, Αθήναι 1992, σ. 708 κ.ε.

κανονική τάξη της Εκκλησίας τους απέκοψε από την εκκλησιαστική κοινωνία, πράγμα το οποίο τους καθιστούσε για το Δαμασκηνό αιρετικούς. Γι' αυτό, καίτοι αναγνωρίζει την ορθοδοξία τους καθ' όλα ως προς την ουσία του δόγματος, τους κατατάσσει ανεπιφύλακτα στους αιρετικούς στο *Περί αιρέσεων* έργο του.

Όπως αντιλαμβανόμαστε, αν η έννοια της ορθοδοξίας που χαρακτηρίζει τα μέλη της Εκκλησίας συνίστατο απλώς και μόνο σε μια θεολογική ιδεολογία και τίποτε περισσότερο, ουδέποτε θα ήταν δυνατό ο άγ. Ιωάννης ο Δαμασκηνός, που διακρίνεται, όπως είπαμε, για τη δογματική ευαισθησία και την ακριβολογία του, να χαρακτηρίσει τους παραπάνω αιρετικούς ως «ορθοδόξους», και μάλιστα τους *Αυτοπροσκόπτες* ως κατά πάντα ορθοδόξους. Κι' αυτό γιατί ο χαρακτηρισμός αυτός θα σήμαινε την εξίσωση των παραπάνω αιρετικών με τα μέλη της Ορθοδόξου Εκκλησίας και θα ήταν αντίθετος με την προγενέστερη πατερική παράδοση, που τους θεωρούσε αιρετικούς. Κατά συνέπεια η ορθοδοξία που αποδίδει ο Δαμασκηνός στους παραπάνω αιρετικούς αναφέρεται αποκλειστικά και μόνο στην ουσία του δόγματος και έχει απλώς ιδεολογικό χαρακτήρα. Για το Δαμασκηνό όμως η ιδεολογική αυτή ορθοδοξία, την οποία διαπιστώνει, δεν αρκεί, για να τους αμνηστεύσει ως αιρετικούς. Γι' αυτό άλλωστε και τους περιλαμβάνει μεταξύ των άλλων αιρετικών στο *Περί αιρέσεων* έργο του. Έχουμε μάλιστα τη γνώμη ότι ιδιαίτερα η περιγραφή που κάνει για τους Αυτοπροσκόπτες δείχνει σαφέστατα κατά τι διαφέρει αυτή η ιδεολογική ορθοδοξία από την πραγματική Ορθοδοξία, που δεν είναι απλώς ιδεολογία αλλά κοινωνία με την Εκκλησία. Είναι πράγματι εκπληκτικό ότι, καίτοι τους χαρακτηρίζει ως κατά πάντα ορθοδόξους, εντούτοις τους θεωρεί ως αιρετικούς όχι για άλλη αιτία, αλλά επειδή αποκόπηκαν από την κοινωνία της Εκκλησίας, εξαιτίας μιας ευτελούς, όπως λέει, προφάσεως, που δεν είναι μάλιστα και τόσο ευτελής, όπως φαίνεται από όσα αναφέρει στη συνέχεια.

Άλλο λοιπόν είναι η ιδεολογική ορθοδοξία, που συνίσταται στην ορθοδοξία κατά την ουσία του δόγματος και μπορεί να αποδίδεται ακόμη και σε αιρετικούς, και άλλο η πραγματική και πλήρης Ορθοδοξία που είναι κοινωνία με την Εκκλησία και χαρακτηρίζει τα μέλη της. Με άλλα λόγια η Ορθοδοξία κατά το Δαμασκηνό, που συνοψίζει εν προκειμένω τους προγενέστερους Πατέρες της Εκκλησίας, δεν είναι απλώς ιδεολογική, όπως τονίσαμε και προηγουμένως, αλλά έχει εκκλησιολογική διάσταση. Αν δεν υπάρχει η εκκλησιολογική διάσταση της Ορθοδοξίας, η ιδεολογική ορθοδοξία δεν φτάνει, για να θεωρείται κάποιος Ορθόδοξος. Η κοινωνία με την Εκκλησία είναι που δίνει στην ιδεολογική ορθοδοξία την πληρότητα και το αγιοπνευματικό περιεχόμενο της εκκλησιαστικής Ορθοδοξίας.

Έπειτα θα πρέπει πάντοτε να έχουμε υπόψη μας ότι και ο διάβολος και ο απόστολος Πέτρος ομολόγησαν ουσιαστικά το ίδιο πράγμα σχετικά με το πρόσωπο του Ιησού, ότι είναι δηλ. «ο Υιός του Θεού του υψίστου»²¹ ή «ο Υιός του Θεού του ζώντος»²², πράγμα το οποίο μάλιστα αρνούνταν οι Ιουδαίοι. Ωστόσο η ομολογία τους, καίτοι καθ' εαυτήν ορθόδοξη, δεν είχε την ίδια σημασία και προοπτική. Η ομολογία του διαβόλου είχε απλώς ιδεολογικό χαρακτήρα, περιοριζόμενη αποκλειστικά και μόνο στην αναγνώριση εκ μέρους του αυτού που πράγματι ήταν ο Ιησούς, γεγονός όμως που δεν μπορούσε να έχει για τον ίδιο καμιά σωτηριολογική σημασία, ενώ η ομολογία του αποστόλου Πέτρου, ως έκφραση πίστης, υπακοής και αγάπης στο πρόσωπο του Χριστού, είναι η βάση (η πέτρα), πάνω στην οποία οικοδομήθηκε και ζει η Εκκλησία.

Για να κατανοήσουμε καλύτερα ποια είναι η βαθύτερη δογματική σημασία της διακρίσεως μεταξύ ιδεολογικής και εκκλησιαστικής Ορθοδοξίας θα παραθέσουμε ένα απόσπασμα από τα *Άπαντα* του Γ. Τερτσέτη, που αναφέρεται στη συνομιλία ενός Έλληνα βοσκού μ' έναν Άγγλο περιηγητή, και θα τη σχολιάσουμε συνοπτικά. Γράφει λοιπόν ο Τερτσέτης: «Κατά τα 1820, ένας βοσκός της Ελλάδος έβοσκε το κοπάδι του εις τα πράσινα χορτάρια· καθήμενος εις το πεζούλι μικρής εκκλησίας, τότε έπαιζε τη φλογέρα του, τότε εσφύριζε εις τα αρνιά του. Κατά τύχην, περιδιαβάζοντας, επέρασεν εκείθεν φιλήρημος Άγγλος περιηγητής, είδε το βοσκό, τον πλησίασε, εχαιρετήθησαν· έπειτα του λέγει, ο περιηγητής, τι πιστεύεις; Ο βοσκός, υψώνοντας την μαγκούρα του και κτυπώντας τον τοίχο της εκκλησίας αποκρίνεται: — «Ό,τι πιστεύει ετούτη». — «Και τί πιστεύει ετούτη;» του λέγει με χαμόγελο ο περιηγητής. — «Ό,τι πιστεύω εγώ» (απάντησε ο βοσκός)²³. Αν περιμέναμε από τον αγράμματο βοσκό να αναπτύξει ιδεολογικά το πιστεύω του, πιθανότατα θα μας φαινόταν ή Αρειανός ή Πνευματομάχος ή Νεστοριανός ή Μονοφυσίτης ή και όλα αυτά μαζί, καθώς και πολλά άλλα, γιατί ασφαλώς δεν θα γνώριζε τίποτε άλλο από τη δογματική διδασκαλία της Εκκλησίας παρά μόνον «Ιησούν Χριστόν και τούτον εσταυρωμένον» και αναστάντα. Εκείνο όμως που έσωσε την ορθοδοξία του είναι όχι το ιδεολογικό του πιστεύω, αλλά η πλήρης ταύτισή του με την πίστη της Εκκλησίας, δηλ. η κοινωνία του με την Εκκλησία. Άλλωστε, αν κάνουμε μια δημοσκόπηση μεταξύ των ορθοδόξων χριστιανών, συμπεριλαμβανομένων μάλιστα και μοναχών και κληρικών, ζητώντας τους να απαντήσουν ακόμη και σε βασικά δογματικά ερωτήματα, είναι βέβαιο ότι πολλοί, αν όχι οι πλείστοι εξ

²¹ Βλ. *Ματθ.* 8, 29· *Μάρκ.* 5, 7· *Λουκ.* 8, 28.

²² Βλ. *Ματθ.* 16, 16-17.

²³ Βλ. Γ. Τερτσέτη, *Άπαντα*, τόμ. 2 (Λόγοι και δοκίμια), αναστήλωσε Γ. Βαλέτας, Εκδόσεις «Πηγής», Αθήναι 1953, σ. 96 εξ.

αυτών, θα δώσουν αιρετικές απαντήσεις. - Τι είναι αυτό λοιπόν που σώζει την ορθοδοξία τους και τους κάνει να είναι μέλη της Ορθοδόξου Εκκλησίας; - Τίποτε άλλο παρά η κοινωνία τους με την Εκκλησία. Κατά συνέπεια είναι περισσότερο από σαφές ότι δεν ταυτίζεται η εκκλησιαστική ορθοδοξία με την ιδεολογική, ούτε εκφράζεται απαραίτητα μέσα από ένα απολύτως ακριβές ορθόδοξο ιδεολογικό πιστεύω, ώστε να χάνει η πίστη το υπαρξιακό της περιεχόμενο και να εκφυλλίζεται σε ιδεολογία. Αντίθετα, η κοινωνία με την Εκκλησία είναι, χάρις στην οποία η ιδεολογική ορθοδοξία, όπως τονίσαμε ήδη, αποκτά την πληρότητα και το αγιοπνευματικό περιεχόμενο της εκκλησιαστικής Ορθοδοξίας. Από την άποψη αυτή, όπως φάνηκε ήδη από όσα είπαμε παραπάνω, η κοινωνία και η πλήρης ταύτιση με την Εκκλησία είναι που συνιστά το ουσιώδες κριτήριο της Ορθοδοξίας μέσα στην ορθόδοξη παράδοση και τη συνείδηση της Εκκλησίας. Γι' αυτό και αυτή είναι εκείνη, χάρις στην οποία σωζόμαστε, και όχι η ιδεολογική ορθοδοξία.

Οι επισημάνσεις μάλιστα αυτές αποκτούν ιδιαίτερη σημασία και βαρύτητα, αν λάβουμε υπ' όψη μας ότι στις παραπάνω περιγραφές που κάνει ο Δαμασκηνός στο *Περί αιρέσεων* έργο του δεν πρόκειται απλώς για σχισματικούς, έτσι ώστε δικαιολογημένα να τους θεωρεί ορθοδόξους ως προς την ουσία του δόγματος, αλλά για αιρετικούς με την πλήρη σημασία του όρου. Άλλωστε, όταν ο Δαμασκηνός αναφέρεται αποκλειστικά σε σχισματικούς, δεν παραλείπει να το επισημάνει, αν και τους θεωρεί κι' αυτούς αιρετικούς με την ευρύτερη έννοια του όρου, και γι' αυτό τους εντάσσει στο *Περί αιρέσεων* έργο του²⁴. Εξάλλου θα πρέπει να έχουμε υπ' όψη μας ότι όχι μόνο στο Δαμασκηνό, αλλά γενικότερα στους Πατέρες της Εκκλησίας τα όρια μεταξύ σχίσματος και αιρέσεως δεν είναι απολύτως σαφή, και γι' αυτό ακριβώς πολλές φορές οι όροι «σχίσμα» και «αίρεσις» εναλλάσσονται στα συγγράμματά τους.

Είναι χαρακτηριστικό εν προκειμένω ότι, καίτοι ο Μ. Βασίλειος στην Α' κανονική επιστολή του, στον Αμφιλόχιο Ικονίου, διακρίνει σαφώς τις αιρέσεις από τα σχίσματα και τις παρασυναγωγές²⁵, εντούτοις αναφερόμενος στους Αρειανούς, που αποτελούσαν, ως γνωστόν, τους μεγαλύτερους και πιο επικίνδυνους αιρετικούς στην ιστορία της Εκκλησίας, άλλοτε τους χαρακτηρίζει ως «αίρεση» και άλλοτε ως «σχίσμα»²⁶. Κι' αυτό βέβαια είναι απολύτως εύλογο, γιατί το κριτήριο της Ορθοδοξίας και της αιρέσεως για τους Πατέρες, όπως φάνηκε ήδη από όσα είπαμε, δεν είναι απλώς ιδεολογικό αλλά εκκλησιολογικό. Η άποψη αυτή τεκμηριώνεται μάλιστα κατά τρόπο σαφή και αναντίρρητο,

²⁴ Βλ. λ.χ. PG 94, 720 AB.

²⁵ Βλ. *Επιστολή 188*, *Αμφιλοχίω περί κανόνων*, 1, PG 32, 665 AB.

²⁶ Βλ. *Περί του Αγίου Πνεύματος* 30, 76, PG 32, 212 C· *Επιστολή 204*, *Τοις Νεοκαισαρεύσιν*, 6, PG 32, 753 B· *Επιστολή 214*, *Τερεντίω κόμητι*, 3, PG 32, 788 B.

αν λάβουμε υπόψη μας ότι και οι Πατέρες της Β΄ Οικουμενικής Συνόδου χαρακτηρίζουν με τον Στ΄ Κανόνα τους ως αιρετικούς όχι όσους πέφτουν απλώς, δηλ. θεωρητικά, σε μια δογματική πλάνη, αλλά όσους έχουν αποκηρυχθεί και καταδικασθεί από την Εκκλησία, καθώς και όσους ισχυρίζονται ότι ομολογούν δήθεν την αληθινή πίστη, αλλά έχουν στην πράξη αποσχισθεί από την Εκκλησία και κάνουν συναθροίσεις κατά των κανονικών επισκόπων, προβαίνοντας κατ' αυτό τον τρόπο – κατά πάσα πιθανότητα εν ονόματι της Ορθοδοξίας! – σε αντεκκλησιαστικές ενέργειες που θίγουν την κανονική δομή και λειτουργία της Εκκλησίας: «Αιρετικούς δε λέγομεν, τους τε πάλαι της Εκκλησίας αποκηρυχθέντας, και τους μετά ταύτα υφ' ημών αναθεματισθέντας προς δε τούτοις, και τους την πίστιν μεν την υγιή προσποιουμένους ομολογείν, αποσχίσαντας δε, και αντισυνάγοντας τοις κανονικοίς ημών επισκόποις»²⁷. Το εκκλησιολογικό κριτήριο για το χαρακτηρισμό κάποιων ως αιρετικών ή ορθοδόξων είναι, όπως φαίνεται ήδη από τον Στ΄ Κανόνα της Β΄ Οικουμενικής Συνόδου, απολύτως σαφές για την οικουμενική συνείδηση της Εκκλησίας και θα πρέπει ως εκ τούτου να ληφθεί ιδιαίτερα υπόψη από ορισμένους θεολόγους που είναι ως εκ της θέσεώς τους υπεύθυνοι για τη διαμόρφωση της δογματικής συνείδησης των Ορθοδόξων πιστών και κυρίως των φοιτητών της Ορθοδόξου Θεολογίας.

Συμπέρασμα

Η διαπίστωση αυτή έχει κατά την άποψή μας τεράστια σημασία και επικαιρότητα για την αντιμετώπιση των σύγχρονων προβλημάτων που αντιμετωπίζουμε ως Ορθόδοξη Εκκλησία από ορισμένους που εν ονόματι δήθεν της Ορθοδοξίας βάλλουν διαρκώς εναντίον επισκόπων, κληρικών και θεολόγων που συμμετέχουν ως εκπρόσωποι της τοπικής Εκκλησίας τους στο ΠΣΕ, στους θεολογικούς διαλόγους με τις άλλες Εκκλησίες και Ομολογίες ή και στους διαθρησκειακούς διαλόγους. Με τη συμπεριφορά τους αυτή, θέτοντας ουσιαστικά τον εαυτό τους δίκην κριτού υπεράνω της Εκκλησίας, όχι μόνο διαχωρίζουν τη θέση τους απ' αυτήν, αγνοώντας τελείως τις πανορθόδοξα ειλημμένες αποφάσεις για τη συμμετοχή της Εκκλησίας μας στο ΠΣΕ και τους θεολογικούς ή τους διαθρησκειακούς διαλόγους, αλλά δυσχεραίνουν και την οικουμενική της αποστολή που συνίσταται στη μαρτυρία της σε ολόκληρο τον κόσμο για τη σωτηρία όχι μόνο των αιρετικών, αλλά και των ετεροθρήσκων. Και η αποστολή αυτή της Εκκλησίας δεν μπορεί να συντελεστεί χωρίς διάλογο με τους ανθρώπους, προς τους οποίους απευθύνεται.

²⁷ Γ. Ράλλη – Μ. Ποιλή, *Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων*, τόμ. Β΄, Αθήνησιν 1852, σ. 181.

Πέρα όμως απ' αυτό η στάση τους καθεαυτή προδίδει έλλειψη εκκλησιολογικής συνείδησης που αποτελεί την απαρχή και την αιτία της αίρεσης για τους Πατέρες της Εκκλησίας. Κι' αυτό γιατί, όπως φάνηκε, απ' όσα είπαμε, δεν υπάρχει πραγματική Ορθοδοξία για τους Πατέρες ανεξάρτητα από την κοινωνία με την Εκκλησία. Η Ορθοδοξία είναι βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα της Εκκλησίας που είναι ο «στύλος» και το «εδραίωμα της αληθείας» και ως εκ τούτου δεν υπάρχει Ορθοδοξία έξω ή πάνω από την Εκκλησία. Αυτήν ακριβώς τη σπουδαιότατη δογματική αλήθεια έρχεται να υπογραμμίσει με ιδιαίτερα εμφαντικό τρόπο και το αποδιδόμενο στον άγ. Ιωάννη τον Χρυσόστομο σχετικό παράθεμα, με το οποίο θα ήθελα να κλείσω την παρούσα εισήγησή μου: «Κάλλιον πλανάσθαι μετά της Εκκλησίας ή ορθοτομείν εκτός αυτής».